

Régészeti tanfolyam az Erdélyi Nemzeti Múzeum érem- és régiségtárában.

A múzeumok és könyvtárak országos főfelügyelősége ez idén Kolozsvárt rendezte azoknak a szünidei tanfolyamoknak egyikét, melyeknek célja a múzeumi diszciplínákhoz szükséges ismeretek terjesztése. *Ez az idei tanfolyam a régiségtári szakok céljait szolgálta.* Szintere és legfontosabb segítő eszköze az *Erdélyi Nemzeti Múzeum érem- és régiségtára* volt. Nem csekély mértékben járultak azonban a tanfolyam sikeréhez *a kolozsvári egyetem érmészeti és régészeti intézete* s az *egyetem és az Erdélyi Nemzeti Múzeum könyvtára* is. Éppen azért úgy hiszem, hogy ez a folyóirat szívesen állítja meg olvasóközönségét egy pillanatra, hogy ennek, a Múzeumegyesületünk életében nem mindennapi mozzanatnak, jelentősége felett egy kissé elmélkedjünk.

Az erdélyi részek magyar művelődési állapotainak fontosságát az egész magyar művelődésre csak az tagadhatja, aki szemet húny az egész történelmi múlt felett; aki nem tudja, hogy a török hódoltság kezdete óta miként húzódott vissza minden — jellegzően magyar — törekvés, műgyakorlat és műveltségi tényező az erdélyi fejedelemség és Felső-Magyarország területére; aki nem akarja meglátni, hogy a magyar művelődés zavartalan folytonossága egész teljességében csak az erdélyi fejedelemség területén volt meg s hogy Erdély ebben a tekintetben még Felső-Magyarországot is fölül mulja. És mégis — a magyar művelődés sajátosan nemzeti, tehát valóban becses és maradandó fejlődésének végtelen nagy kárára — a kelleténél többen vannak nem ugyan olyanok, akik ezt tagadnák, de olyanok, akik erről tudomást nem vesznek s idegen forrásból merítenek ott, ahol bőségesen ontana a hazai is. Mindenesetre fájdalmas dolog ez, de érthető, mert bizony nem túlságosan sok történt eddig abban az irányban, hogy az erdélyi fejedelemség területének művelődéstörténetét a maga teljességében feltárjuk és mindenkinek könnyen hozzáférhetővé tegyük.

A magyar jogi és törvényhozási műnyelvet például Erdély teremtette meg, mert a fejedelemségben 1556-tól kezdve egészen a Habsburg uralom Erdélyre való kiterjesztéséig folyton-folyvást magyarul szerkesztették a törvényeket és legtöbbször magyarul tárgyalták írásban

is a közügyeket. Nem újság ez és mégis vajjon hány magyar jogtudós, bíró vagy ügyvéd fordult az erdélyi törvényhozás, köz- és magánjogi élet frott emlékeinek tanulmányozása felé? Holott ilyenfajta tanulmányozás megmenthette volna őket a magyar nyelv keréketörésétől, melyet jogtudományi irodalmunkban és törvénykezési életünkben olyan fájó szívvel látunk. Sőt az efféle tanulmányozás visszavezette volna őket ahhoz a végtelen gyakorlatias jogi gondolkozáshoz is, mely a magyar géniusznak mindenha jellemzője volt és megóvta volna sok olyan intézmény erőltetésétől, mely a maga eredeti hazájában jó és üdvös lehetett, de a mi népünk szellemének semmiképen sem felelt meg vagy csak fölöslegesen zaklatta. Hamis nyomon járna azonban, aki ezért pusztán csak jogi íróinkat és gyakorló bírúinkat, vagy ügyvédeinket vádolná, mert ebben is leginkább az idevonatkozó gyűjteményeknek hiányát vagy hozzáférhetetlenségét kell okolnunk.

Tudjuk, hogy a Magyar Nemzeti Múzeum gyűjtését az erdélyi fejedelemség területének történetére is kiterjesztette és ha valami csekély javulás az utóbbi időkben mutatkozott is, mindenesetre e múzeum gyűjteményeinek hatására mutat. Az országos levéltár és a budapesti tudományos irodalom — előbbi gyűjteményeivel, utóbbi közléseivel — szintén sokat tettek, de hogy ez a sok is kevés volt, elegendő pedig semmiesetre sem, azt a magyar művelődés nemzetietlen irányú fejlődése kétségtelenül igazolja. A budapesti gyűjtemények és tudományos folyóiratok megteremtése és nagyraövelése nemzeti szükség volt akkor, amikor tudományos és irodalmi középpontunk — egy hosszú és gyászos emlékéü elnyomatás után, egyáltalában nem volt. E középpontnak mentül hatalmasabb virulása nemzeti szükség ma is, de ez egymagában csak annyira elégítheti ki nemzeti szükségleteinket, mint a mennyire megfelelő fizikai szükségleteink kielégítésének az, ha sőt csak Budapesten lehetne kapni, ha mindjárt ez a budapesti sókereskedés a legnagyobb és a legjobban berendezett lenne is.

Hazai művelődésünk annál nemzetibbé válik, mentül több helyen és mentül tökéletesebben és könnyebben jutunk olyan műhelyekhez, melyekben nemzeti multunk hamisítatlan emlékeihez hozzáférhetünk.

Az Erdélyi Múzeumegyesület alapítását az indokolta, az alapítók lelkét az tüzelte, hogy a magyar művelődésnek a gyűjteményekben ilyen műhelyeket állítsanak, mert jól tudták, hogy valamiképen a multban az erdélyi fejedelemség Magyarország függetlenségének biztosítéka volt, úgy azok a művelődési műhelyek, melyek a régi erdélyi fejedelemség területén épülnek, a magyar művelődés nemzeti irányának, biztosítékaivá lesznek.

Bízató körülmények között indúlt meg e műhelyek berendezése és a kezdet termelése ha kissé fanyar is, de használható volt. Az 1867-iki

kiegyezés azonban elvonta az erőket ezektől a műhelyektől és mint Erdélyi Pál olyan szépen kifejtette,¹ minden erőt a budapesti középpont számára foglalt le. A szépen indult műhelyekre a vegetálás kora következett, s míg a budapesti középpont virágzott és hatott, addig az erdélyi kihalt a köztudatból.

Rámutattunk, hogy az egyetlen központ működése nem volt elég hathatós, sőt tagadhatatlan, hogy egyedüliségének egyoldalúság lett a következménye és a magyar társadalom már mintegy két évtizede hangosan követelte ennek az egyedülvalóságnak megszüntetését. E követelés igazsága szülte a Múzeumok és Könyvtárak Országos Főfelügyelőségét, a Múzeumok és Könyvtárak Országos Tanácsát és sok egyebek között az új főiskolák és ú. n. kulturházak alapítására irányuló törekvéseket. Ennek a követelésnek szelleme élt azokban is, akik az Erdélyi Múzeum Egyesületben az utolsó évtizedben azon dolgoztak, hogy az erdélyi tudományos műhelyek, az Erdélyi Nemzeti Múzeum kebelében felviruljanak és a cselekvésre képesekké váljanak.

A Múzeum Egyesület e tekintetben elért két hatalmas sikerét: a *múzeumi könyvtár* és a *múzeum állattárának megnyitását* nemsokára olyan épületekben ünnepelheti, melyek a hazai tudományosság nemzeti irányú művelésének mintaszerű műhelyei — hála az ő vezetőik elsőrangú szakértelmének és megalkuvást nem tűrő, égő magyar lelkének. Ezekről a sikerekről én most nem szólok. Majd szólanak arról alkotóik alkalmas időben. Azt a sikert azonban, mely a régészeti tanfolyam révén most az érem- és régiségértárnak jutott osztályrészül, meg kell rögzítenem, mert bárha ez nem is hasonlítható össze a könyvtárnál és az állattárnál elért hatalmas, mélyreható és döntő sikerekkel, mégis bizonyos, hogy ez sem kevésbé örvendetes és nem kevésbé megszívlelendő.

Szinte egy évtizeddel ezelőtt az Erdélyi Nemzeti Múzeum érem- és régiségértára szomorú képet tárt a szemlélő elé. Erről a képről nem esik jól szót ejtenem. Hála Istennek, az immár a múlté; csak annyit kívánok röviden felidézni az emlékezetben, hogy ez az akkor egy szobában és egy konyhában sínylődő intézmény nagyon hasonlított olyan csecsemőhöz, akit nem dobtak ugyan a Dunába, de azért agyonkoplaltatják. Csak arról gondolkozhattunk akkor, hogy vajjon ebben a nagy tettekre hivatott gyermekben van-e még annyi életerő, hogy gondos ápolással megtartható legyen az életnek. Arról valóban álmodozni se mertünk, hogy nem is egy évtized múltán ez a gyermek annyira megféréfiasodik, hogy komoly emberek alkalmasnak találják már hozzá hasonlóknak oktatására, hogy méltónak találják arra, mikép a hasonlók között első legyen. Ez a nem is remélt eredmény bekövetkezett, pedig a gyer-

¹ Jelentés az EME könyvtára 1904. évi állapotáról. Különnyomat, Kv. 1905. 11—14. l.

meknek táplálása ez utolsó évtizedben sem volt éppen bőséges. Elmondhatjuk, hogy a ruhára való, meg a táplálék vékonyan jutott az utóbbi deczenniumban is, inkább a szeretet melegéből jutott ki neki bővebben. Ha mégis sikert ért el, ez csak azt mutatja, hogy jó kötésű volt és nagyra hivatott.

A Múzeumok és Könyvtárak Országos Főfelügyelőségének tagjai közül látták ezt az osztályt: dr. Fraknói Vilmos püspök, főfelügyelő úr, Szalay Imre helyettes főfelügyelő úr és dr. Fehérpataky László felügyelő úr ő méltóságai. Az ítéletet, a melyet felőle tapasztalásból alkottak — úgy hiszem — akkor fejezték ki legérthetőbben és legtárgyilagosabban, mikor azt határozták el, hogy a régészeti szaktanfolyamot ezúttal Kolozsvárt rendezik. Figyelmeiket semmiesetre sem kerülhették el azok a hiányok és fogyatkozások, melyek érem- és régiségtárunkban kétségtelenül még mindig és a megengedettnél jóval nagyobb mértékben megvannak és ha mégis méltónak találták intézményünket erre a fontos feladatra, úgy bizonyára azok az előnyök indították őket erre, melyek intézetünknek természetében rejlenek.

A legelső *régiségtárunknak szerves összeköttetése a kolozsvári egyetemmel*. Ennek az összeköttetésnek köszönheti érem- és régiségtárunk, hogy egyrészt saját szakkönyvtára van, melynek egybeállításánál éppen, mert szűk anyagi keretekben mozog, nagyon kellett ügyelni arra, hogy csak a leghasználhatóbb és legnélkülözhetetlenebb műveket szerezzük meg. Ez az utóbbi körülmény bizonyos szempontból közelebb hozta intézményünket a tanfolyam hallgatóihoz, mert hiszen ők, mint csupa szerény javadalmazású vidéki múzeumok vezetői, gondozói és kezelői, ebben a szakkönyvtárban alkalmas példát láthattak arra, hogy szerény eszközökkel hogyan kell a régészeti és érmészeti szakkönyvtárakat gyarapítani. Másrészt az egyetemmel való összeköttetésnek köszönhetjük azt is, hogy szakkönyvtárunk hiányait a múzeumi és egyetemi könyvtár, valamint a régészeti szeminárium könyvszerzeményeivel pótolhatjuk.

De bár ezek sem kicsinylendő előnyök, mégis eltörpülnek azok mellett a személyzeti előnyök mellett, a melyeket az egyetemmel való összeköttetés révén élvezünk. Ez tette lehetségessé, hogy tanfolyamunk teljesen a magunk erejére támaszkodva, kiterjedhetett a paleolitikus idők emlékeitől egészen a barokk-kor alkotásainak ismertetéséig, és ezenfölül még kiterjeszkedhettünk a geológiai és fizikai földrajzi ismereteknek olyan mértékben való közlésére is, a mily mértékben azok a régészeti kutatásokhoz szükségesek, valaminthogy egyetemi alkalmazottól nyertek útmutatást a tanfolyam hallgatói, a régiségek és érmek preparálása és konzerválása s a különösebben régészeti irányú fényképezés tekintetében is.

Az előnyök másik csoportja tisztán gyűjteményeink természetében rejlik, mert bennök a hazai művelődési történetnek olyan régészeti hátterét halmoztuk föl, milyennel, a Magyar Nemzeti Múzeumot kivéve, hazánkban ma egyetlen gyűjtemény sem dicsekedhetik. Ennek köszönhetjük, hogy mindössze a paleolitikus idők s a honfoglalás kora emlékeinek ismertetésekor kellett külföldi példákra és a miskolczi leletek s illetve egyéb hazai emlékek képeire hivatkoznunk. A neolitikus idők emlékeivel már annyira jól szolgált gyűjteményünk, hogy csak a hátteret kellett elméletileg megrajzolni, melyből e kor művelődési elemeit meríti, magát a kort sajátosan vegyült hazai képében gyakorlatilag is szemléltethetjük. Így voltunk a fémkorok ismertetésével is, melyeknek képe tán sehol hazánk területén nem oly változatos, mint Erdély területén, ezen a par excellence fémes vidéken, mely ezen a közvetítő területen a maga sajátos aranyával is hozzájárul az európai fémkorok képéhez. Itt ugyanis a déli kő-bronzkor (praemykenai) sajátos elemei együtt lépnek föl a déli bronzkor sajátosságaival (protomykenai, mykenai); ide nyugatról benyúlik a La-Tène a jellemző apahidai csoportban, délről a hallstadti kor hatása, keletről pedig a szkíta csoport színezi a képet. A római csoportnál Dacia provincialis nyilvános és magánéletének jellemző emlékei állottak rendelkezésünkre és a rómaiságot közvetlen megelőző időkre a dák emlékek jellemző csoportjai. Újabb ásatásaink óta, melyek között különösen Maros-Szentanna vezet, nemcsak magát a történelmi népvándorlás korát tudjuk az apahidai aranykincshez hasonló fényes dolgokkal szemléltetni, hanem e kornak azt a bevezető fázisát is, a melyet a délorosz területen olyan helyesen neveztek el szkítaszarmata periodusnak. Mindössze a magyar honfoglalás kora az, melyből gyűjteményünk nem tudott példákkal szolgálni, de ez a hiány maga is jellemző volt és tanulságos, valamint az a körülmény is, hogy az Árpádok korának egy kissé még gyér emlékei után miként szaporodnak rohamosan azok az emlékek, melyek a vegyes házi királyok korát jellemzik, hogyan tárul ki mindjobban a gyűjtemény gazdasága, a mint az erdélyi fejedelmek korához érünk. Építészet és szobrászat sem hiányoznak. Az építészet különös módon és feltűnően gazdag és egyenletes fejlődésű. Ékszer és fegyver, tehát ötvösség és fegyvergyártás, bronzművesség és ón, agyagművesség, szövet és szőnyeg a maga végtelenül jellemző — a Kelet és Nyugot izléseit egyesítő — műveiben lehetőleg teljes képet tárt hallgatónk elé, kik a gyűjtemény segélyével bár szorosan tömörített és sohasem túlságosan részletezett, de egységes és egy folytonosságban haladó fejlődés képét nyerték.

Bizonyára sok pótlásra szorul még éremgyűjteményünk, hogy akárcsak az erdélyi érmekben is elérjük azt a teljességet, a melyet az Erdélyi Nemzeti Múzeumtól méltán várhat el mindenki, de abban a

tekintetben aztán, hogy az éremfejlődés történetét szemléltetően taníthassuk, az egyes éremcsoportok jellemző ismérveit megmutathassuk, gyűjteményünk minden hiányossága mellett is megállotta a helyét.

Végül nem csekély előnye *intézményünknek* az sem, hogy *háttere* éppen *Erdély* s ennek történelmi és művészettörténeti kincsekkel megteremtett területe. Ez tette lehetségessé, hogy az elméletileg megmagyarázottakat és a múzeum gyűjteménytáraiból bemutatottakat magából az életből vett példákkal keltsük életre.

Ennyi becses előny birtokában nem volt nehéz érdekes és vonzó alakot adni ennek a fontos tanfolyamnak, a melynél nem volt szabad figyelmen kívül hagyni azt sem, hogy az erdélyi részek vendégül látták Magyarországot is, még pedig a csendesen dolgozó, tehát a legértékesebb Magyarországot.

A tanfolyam programját úgy állítottuk össze, hogy az elmélet és a gyakorlat egymás mellett haladjanak és tőlük a külső élettől való érintkezés se essék nagyon távol. *Cholnoky Jenő* dr. egyetemi tanár nyitotta meg két előadásával a tanfolyamot az arheologiai munkálatokhoz szükséges geológiai és fizikai földrajzi tudnivalók elméleti tárgyalásával. Ezeket az előadásokat nyomon követte egy kirándulás Kolozsvár határába, hol alkalma volt a tudós és rokonszenves előadónak, hogy az elméleti tanítást gyakorlati példákon a való élettel hozza összhangzásba. Azután e sorok írója szólott a régiségtárak földadatáról, azokról a föltételekről a melyek nemcsak a régiségtárak, hanem általában a múzeumok és könyvtárak alapításában elengedhetlenek. Ezt követte ugyanannak hat előadása, a paleolitos-, a neolitos-, a kő-réz- vagy kő-bronz-, a bronz- és a vaskorok emlékei, továbbá a szkíta régiségek és a római uralom korát közvetlenül megelőzőt régiség csoportok tárgyalása. Mindenütt ismertette azoknak a déli, illetve délkeleti területeknek műveltségét, a melyek hazánknak s illetve Európa északibb vidékeinek művelődésére tárgyalt korokban hatottak. (Egyiptom, Chaldea, Kréta, Mykenai, Dipyron stb.). Ezekkel az előadásokkal párhuzamosan tárgyalta Kovács István osztály-arheologus hat előadásban a görög és barbarus, a római (köztársasági és császársági), a bizánczi, a magyar Árpád- és vegyeskori s a mohácsi véstől a legújabb időkig terjedő magyar és erdélyi érmeiket. Innentől kezdve dr. Buday Árpád osztály-arheologus csatlakozott hat előadással. A római köz- és magánépítményeket, a római családi életet, házberendezést, ruházkodást, szórakozásokat, a betegségeknek a rómaiaknál szokásos gyógyítását és a rómaiak temetkezését, azoknak iparát, kereskedelmét, bányászatát, földművelését, a tartományokban folyt római katonai életet tárgyalta. Ezekkel az előadásokkal párhuzamosan e sorok írója szólott a középkor és újkor emlékeiről hét előadásban, melyeket a népvándorláskori emlékek ismertetésével és

tárgyalásával vezetett be, főképen arra törekedve, hogy e kor művészi hagyatékából könnyen szétválaszthassák a hallgatók a nyugot-római, a bizánczi, a síriai és az iráni területnek azokat az elemeit, melyekből a későbbi keresztény korok művészete kialakul, valamint hogy észrevehessék azokat az északi elemeket is, melyek egyrészt a germán-ságra, másrészt az ázsiai úgynevezett turáni lovas nemzetekre jellemzők és a melyek a középkori keresztény művészetek alakulásában az elébb említettekénél semmivel sem kisebb jelentőségűek. Így tért át a román ízlés és ez ízlés emlékeinek tárgyalására, melyet a bonczhidai román ízlésű templomhoz való kirándulás követett. A tanfolyam hallgatói itt az életből is megismerkedhettek olyan kisebb fajta Arpádkori templommal, mely alaprajzának és pillér kapitelljei meg ívezet-vállkövei profiljainak tanulsága szerint a XI. században keletkezett és a XIII. században kibővült. Itt láthatták a XI. századbeli jellemző quaderfalazást, a profilok fejlődését, a román koczka-kapitellt abban a provinciális formában, melyben nálunk élt; a cisztercita alaprajz egy pár sajátosságát a benediktinus alaprajzzal szemben, sőt a templom XV. századbeli némely átalakítása ízelítőt nyújtott nekik már a gotikából is. Azok az egészen nemes és az erdélyi területet különösen jellemző barokk vonalak, melyek a templomban lévő XVIII. századbeli katedrát tüntetik ki, azokba a jellemző erdélyi barokk művekbe is előzetes bepillantást nyújtottak nekik, melyek bővebben csak később tárgyalódtak. E mellett egy ugyanazon épületen négy különféle építési periodus szemléletével a művelődés állandóságának és zavartalan folytonosságának azt a képét látták az életben, a melyet, mint az erdélyi terület sajátosságát, fentebb kiemeltem. Része volt itt Bánffy György gróf ő nagyméltóságának magyaros vendégszeretétében is a tanfolyam hallgatóságának és alkalma nyílt arra is, hogy a bonczhidai kastélyt, mely a XV. századtól XVIII-ig terjedő építési periodusokat tüntet föl, megszemlélhesse s annak műkincseiből, különösen könyvtárából okulást nyerjen. Nem kevesebb szíveséggel fogadta tanfolyamunk tagjait vendégszerető házában dr. Farkas Lajos min. tanácsos, egyetemi tanár, egyesületünk jogi szakosztályának elnöke, valamint nagytiszteletű Bartók Béla bonczhidai ref. lelkész is. Ezt a kirándulást az átmeneti és a gotikus ízlés korának tárgyalása követte, s erre ismét egy kirándulás következett ezúttal Gyulafehérvárra, ahol egyrészt az apulumi ásatások erősítették a dr. Buday Árpád elméleti és gyakorlati előadásaiból nyert ismereteket az élet közvetlen valóságával, másrészt az alsófehérmegyei történelmi-, régészeti- és természettudományi-egylet múzeumának gyűjteményei szolgáltak különösen a provinciális magán és nyilvános építés tekintetében sok becses okulással. Úgy az ásatásoknál, mint a múzeumban dr. Cserny Béla múzeumi ör s az ásatások vezetője, kalauzolta a hallgatóságot.

Fontos volt azonban a gyulafehérvári kirándulás a székesegyház megtekintése és tanulmányozása szempontjából is. A székesegyház kereszt-hajójának és déli mellékhajójának egy részében folyó helyreállítási munkálatok a XI. századból származó kerek baptisterium alapját tárták föl. Nemkülönbén kitakarták e munkálatok azoknak a helyreállításoknak a nyomait is, a melyek a XII. és a XIII. század folyamán történtek a székesegyházban. Mindezek gazdag okulást nyújtottak és egyúttal számos olyan hibára is felhívták a hallgatóság figyelmét, melyet a Haynald-féle restauráció alatt követtek el. A kereszthajós román bazilika szerkezeti elemeit, a román ízlés jellemző diszítványait szemléltető úton ez a kirándulás nyújtotta a hallgatóságnak és a gyulafehérvári székes egyházon egyúttal már annak példáját is megmutatta nekik, hogy az átmeneti korban miképen használták föl a tört-, vagy csúcsos ívet olyan bazilikában is, melynek szerkezete még a félkör ív számára készült.

Kolozsvár maga adott legbőségebb alkalmat a hazai gótikus ízlés emlékeinek szemléltető tárgyalására. A Mátyás király-téri szt. Mihály-templom és a szt. ferenczrendiek óvári zárdája klasszikus két emlék, melyekben nagyon könnyű volt életet adni a gótikus ízlés emlékeinek szentelt elméleti tárgyalásoknak.

A szt. Mihály-templomon látta a hallgatóság a gótikus csarnok-templom tipikus képét, megértette a támasztó ívek hiányát s általában a szerkezeti elemek jelentőségét és hatását az egész építési ízlés jellegére. A szt. ferenczrendiek zárdája különösen a középkori kolostortelepek berendezésére nyújtott ugyan példát, de a gerinczes keresztboltozati rendszerre és különösen a boltozat-gerinczeknek fejlesztési rendszerére nyújtott könnyen átérthető és könnyen megtartható okulást.

Úgy a román, mint a gótikus kor emlékeinek tárgyalásakor jó segítő eszközöket nyújtott érem- és régiségtárunk anyaga, de gyűjteményeinknek gazdagsága akkor tűnt legjobban ki, mikor a renaissancekor emlékeit tárgyaltuk. E kor emlékeiről ugyan előrebocsátottunk egyet-mást akkor, a mikor a gyulafehérvári székesegyháznak, valamint a kolozsvári szt. Mihály-templomnak azokat a részeit magyaráztuk, a melyek ennek az ízlésnek alkotásai; mikor azonban ezt az ízlést a maga teljességében tárgyaltuk, akkor a szemléltetésnél csaknem teljesen múzeumunk anyagára támaszkodtunk. Itt volt építészeti anyagunk a legteljesebb, a szobrászati anyagunk sem hiányzott éppen s e mellett elég szép sorozatokkal támogathattuk e kornak ötvösségére, fegyvertanára stb. vonatkozó fejtegetéseinket. Éppen ilyen segítségünkre volt a gyűjtemény akkor, a mikor a renaissance folytatásaképpen tárgyaltuk a barokk kor emlékeit.

A római-, a közép- és újkori emlékekre vonatkozó, most vázol előadásokkal kapcsolatosan fejezte be Kovács István érmészeti előadá-

sait, még háromban szólván a magyarországi leletekben előforduló külföldi érmekről, általános áttekintést nyújtván a külföldi érmészetről s végül tárgyalván az emlékérmeket és jetonokat, valamint a kegyérmeket.

Ezek után a tárgyalások után s részben ezekkel párhuzamosan a muzeális kezelésre vonatkozó előadások következtek, a melyekben Kovács István szólott hazai éremleleteinkről és azoknak feldolgozásáról, dr. Buday Árpád a rómaikori emlékek múzeumi kezeléséről, Lehóczki András a vas-tárgyak preparálásáról, a porcellán-, üveg- és agyagtárgyak restaurálásáról és konzerválásáról. Ugyane magyarázatok kapcsán mutattuk be a szőnyegek restaurálásának módját is és *felhasználtuk az alkalmat egy természettrajzi osztálynak és a múzeumi és egyetemi könyvtárnak áttanulmányozására*. Az előbbiben, t. i. a növénytani gyűjteményben szives vezetőnk és magyarázónk Richter Aladár dr. egyetemi tanár, a gyűjteménytár igazgatója volt. Az a páratlanul álló botanikus múzeum, melyet ő teremtett múzeumi gyűjteményeink dicsőségére, különösen lelkes és tüzes előadása révén felejthetetlen nyomokat hagyott a tanfolyam hallgatóinak lelkében és ha e látogatás nyomán a pusztá herbáriumok helyett szemléltető növény-készítményekből alkotott múzeumok keletkeznek majd a hazában, akkor hiszszük, nem fognak az emberek elfeledkezni arról, hogy e múzeumok keletkezésében dr. Richter Aladár révén része van az Erdélyi Nemzeti Múzeumnak is. A tudós tanár nem bocsátotta el üres kézzel tanfolyamunknak nála járt hallgatóit. A lelkéből átöntött tiszta lelkesedést megtoldotta a növénytani intézetről és botanikus kertről frott, gazdagon illusztrált munkájával, melyet minden egyes hallgatónak ajándékkul adott.

Nem kevésbé gyümölcsöző és felejthetetlen lesz tanfolyamunk hallgatósága előtt az a látogatás is, a melyet a múzeumi és egyetemi könyvtárban tettek és a melyben Erdélyi Pál, a könyvtár igazgatója volt a szellemi vezetőnk. Fájdalom, a magyarországi könyvtárosok helyzete nem túlságosan irigylésreméltó. Könyvtáraink olyan időben épültek, a mikor a könyvtárépítésről egészen más fogalmak uralkodtak, mint ma és így bármilyen kiváló könyvtárosi karunk lenne is, a helyiségek célszerűtlen volta csaknem mindenütt gátat vet annak, hogy könyvtársaink szakértelme igazán tőkéleteset nyújtson a könyvtári célok megvalósításában. Az első igazán modern könyvtár hazánkban múzeumunk és egyetemünk könyvtára. Ez könyvtárnak épült. Ennek a tervét és beosztását a műépítész és a könyvtári szakember együtt csinálták. A ki múzeumunk és egyetemünk könyvtárának új épületét lelkiismeretes áttanulmányozta és csak némi érzéke van az e fajta dolgok iránt, nyugodtan mondhatja, hogy ez a könyvtár a tudományos versenyben hatalmas fegyvere lesz mindig múzeumunknak és egyetemünknek. Tanfolyamunk hallgatói ezt az intézményt igazgatójának vezetése alatt a pinczétől a

padlásig áttanúlmányozták. Látták azt az átköltözést munkájában, a mely minden kapkodástól menten, igazi múzeumi pontossággal s az óramű szabályosságával történik. A kinek lelke van ahhoz, hogy nemzetünk milyen harczot vív most, a ki tudja, hogy a komoly, tudományos nemzeti munka milyen fontos tényező ebben a harczban, annak lelkét ez a tanulmányozás a gyümölcsöző benyomásoknak és okulásoknak egész seregével tölthette meg. Már pedig — és itt ezeknek az elmékedéseknek egyik igen fontos jelenségéhez érkeztem — tanfolyamunk hallgatóiban volt erre való lélek és nagyon jól tudták köztük öregebbek és fiatalabbak, hogy miért jöttek és milyen cél szolgálataiban állanak.

Húsz rendes hallgatója volt a tanfolyamnak, de a hallgatóság a rendkívüliekkel csakhamar 30-ra szaporodott s közöttük képviselve volt hazánkban csaknem minden vidéke olyan előkelő képviselőkkel, kiket a munkára belső, nemes tűz hajt s a kik éppen azért ki nem fáradnak. A tanfolyam elméleti munkája is eltartott reggel 8-tól délután 1-ig, olykor szinte 2-ig, mert az előadások tartamát nem kötöttük órákhoz. Minden előadás addig tartott, a meddig az egyes előadó tárgyát ki nem merítette. Ezenfölül a gyakorlati munka, az irodalmi tájékozódás délután is folyt és tanfolyamunk hallgatói az utolsó napon tán még lelkeesebbek és fáradhatatlanabbak voltak, mint az elsőn. E hallgatóság által az Erdélyi Nemzeti Múzeum Magyarországhoz szólott és nem frázissal, nem ünnepléssel, hanem a becsületes igyekezettel teljesített munka szavával.

A tanfolyam Tószegen fejeződött be, a hol dr. Márton Lajos, a Magyar Nemzeti Múzeum érem- és régiségtárának segédőre, a Magyar Nemzeti Múzeumnak egyik legfontosabb tudományos vállalkozását vezeti. Egy — a Tisza árterének partján őskori letelepülés folytán képződött — halomnak szigorúan rendszeres fölásatását végzik ott olyan ásatási módszerrel, a mely mindenestre igen becses útmutató a prehisztorikus telepek tudományos kikutatásánál. Márton Lajos dr. a szakavatott ember biztosságával könnyen emelte ki azokat a szempontokat, a melyeket ő a halom kutatásánál követ és egyúttal a halom egy részén folytatott tényleges ásatással gyakorlatilag is bemutatta eljárásának czélszerűségét.

Az Erdélyben s a prehisztorikus emlékek ismertetésével kezdett tanfolyamot így fejeztük be ugyancsak prehisztorikus tanulmányokkal a magyar Alföld szívében és innen mentünk szét a szélrózsa minden irányába lelkünkben egy szent kötéssel, hogy a kiket a közös munka egybe hozott most, e közös munkában egyek leszünk a jövőben is.

Dr. Pósta Béla.